

Mellan riskabla och moraliska visioner

Emma Svanberg

När jag sluter ögonen och försöker föreställa mig framtidens samhälle är det ironiskt nog sextiotalet jag ser framför mig. Jag ser plast, space age, familjen Watson och flygande tefat. Så jag skärper min blick och frammanar en ny bild. Nu verkar framtiden ligga i Dubai och vara formad av Zaha Hadid? Detta framtidssamhälle består av släta färglösa skyskrapor som med organiska former växer upp ur marken. Himlen är molnfri och blickpunkten svävar några våningar upp, som ur ett drönarperspektiv. Jag inser att jag tänker på en meme som börjar med texten "society if..." och fortsätter med variationer på hur världen skulle kunna bli bättre, såsom "coffee tastes like it smells", "dads went to therapy" eller "autocorrect worked".

Gränsen mellan utopi och dystopi är dock hårfin. I populärkulturens dystopier är skyskraporna också monumentala, men här är det neonupplyst glänsande natt och ett konstant regn faller. Arkitekturen är rikt dekorerad, konkret och nostalgisk. Det glimmar av guld och mättade färger bakom lager av smuts, som om det vore girighet som fick världen på fall. Denna åttiotalsdystopi skiljer sig från Wall-E från 2008. Där har den gamla förbrukade världen lämnats för en ny och människorna driver passiva omkring i en evig infrastruktur, genom blinkande reklam och artificiellt ljus, med uppmärksamheten klistrad vid skärmar. Om jag måste välja tar jag åttiotalsdystopin. Trots klasskillnader och ultrakapitalism verkar de anemiska människorna i Bladerunner, Dune eller Akiras Tokyo ha personlighet. I den utopiska memevärlden däremot finns inte utrymme för det tvetydiga eller avvikande. Det behövs inget motstånd i en perfekt värld.

Klivet vidare till arkitekturvisioner är inte så stort. Det ingår i arkitekturketen att visionera om framtiden och övertyga med hjälp av bilder och renderingar. Intressespannet är ofta kort så det gäller att på ett lättförståeligt sätt förklara sina idéer, gärna med enkla koncept och diagram.

Idag tycker vi kanske att de tidiga modernisterna balanserade på gränsen mellan utopi och dystopi. Men en ny människa och nya sätt att tänka behövde nya livsmiljöer och Le Corbusiers klassiska Ville Radieuse kan få symbolisera detta. Visionen förutsatte rivning av Paris historiska kvarter till förmån för bostäder i vertikalled och breda publika ytor och transport i horisontella skikt. Det radikala förslaget var provocativt och genomfördes tack och lov inte, men tankarna ligger inte långt ifrån de infrastrukturprojekt och saneringar som faktiskt genomfördes över hela Sverige på sextio- och sjuttitalen, när hela områden revs för att ge plats åt den nya tidens optimistiska ideal. Det skedde

under sociala och demokratiska ambitioner, politiker, arkitekter och stadsplanerare ville skapa bättre miljöer med tillgång till luft och ljus, lätta att ta sig till med bil.

Från efterkrigstiden till idag byggdes mer i Sverige än under hela landets historia. Det byggdes offentliga och privata vardagsmiljöer, samhällsbyggnader som bibliotek, skolor och simhallar, bostäder och infrastruktur. Ofta var arkitekturen av hög kvalitet och det är idag miljöer där människor växt upp, lever sina liv och trivs. Men pendeln har svängt och det är nu dessa miljöer som hotas av rivning för att ge plats åt dagens tidsanda.

Då ville man glesa ut den trångbodda smutsiga staden, idag förtätar vi. Då finansierades samhällsbyggandet ofta av det offentliga, idag är det ofta näringslivet. De estetiska, sociala, ekologiska och historiska värdena i den byggda miljön riskerar åter att försvinna, men den här gången till förmån för kalkyler och ekonomi. Det glöms bort att den ursprungliga betydelsen av ordet ekonomi är hushållning och förvaltning.

Hushållning kan vara den största utmaning vi står för i dagens och framtidens samhällsbyggande. Kalken och järnet som bryts för att tillverka betong och stål förnyar inte sig själv i marken, och brytningen sker alltid på bekostnad av närmiljön. Den storskaliga träindustrins monokulturella landskap innebär att urskog försvinner och utarmar den biologiska mångfalden. För att inte nämna allt avfall som byggindustrin producerar. Enligt Boverket producerade byggindustrin 2020 40% av Sveriges samlade avfall och 20% av Sveriges totala koldioxidutsläpp.

Men det går åter en våg av rivningsmotstånd genom landet och arkitekturupproret visar på ett starkt folkligt intresse för sin livsmiljö. Istället för att irriteras över den ofta ytliga debatten borde vi rida på vågen och minnas: för att blicka framåt måste man också kunna blicka bakåt. En stad med historisk kontinuitet innebär förankring, sammanhang, stolthet och känsla av att höra hemma. Beställare, politiker och förvaltning måste bli bättre och tänka långsiktigare, men arkitekterna kan inte vänta på att bli inbjudna. Vi måste visa de goda exemplen.

Ägare av äldre bebyggelse brukar ange höga driftskostnader och bristande funktion som argument för rivning. Och här ser jag stor användning för arkitekternas visionära förmåga. Vi är tränade i att vara nytänkande, ha förståelse för användande, ha ett estetisk helhetstänk och presentera våra förslag på ett lättbegripligt och säljande sätt. Men för att jobba i det befintliga behövs också kunskap, intresse och omdöme för att avgöra när det lilla greppet ger större effekt än det radikala, när detaljen är viktigare än volymen - eller tvärtom. Det behövs också kunskap om hantverk och konstruktion,

samt ödmjukhet och förmåga att inse när den egna kunskapen brister och samarbeta med andra professioner.

Utopier och dystopier kan användas som verktyg för att ifrågasätta verkligheten och föreställa sig radikala förändringar. I vår framtidspessimistiska tid kan de visualisera alternativa lösningar. De kan vara verktyg för att förkasta invanda mönster, utreda konsekvenser och dra frågor till sin spets. De kan vara estetiserande och romantiserande, men de kan också vara samtidskommenterande.

Om jag ska presentera min utopi är det en värld där material är dyrt och värdefullt. En värld där rivning är högt beskattat och för att bygga måste man lägga största omsorg på detaljer för att det ska hålla över tid. Det är ett byggande som får lov att ta tid i planering och i genomförande. Där arkitekt, byggherre och hantverkare har ansvar från början till slut. Där det byggda förvaltas väl.

I min utopi är arkitektur det medvetna formandet av rummet till scener där livet utspelar sig. Där material värderas högt men byggnadsdelarna skiljer sig från arkitekturen som ord skiljer sig från litteratur och i bästa fall poesi.